

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2021.3.2.14>

TEORIA KAPITAŁU PODSTAWOWEGO JAKO FENOMEN HISTORII MYŚLI EKONOMICZNEJ: ASPEKT SOFIJNY

Ihor Spaskyi

dyrektor ogólnokształcącego zakładu edukacyjnego

„Na rozdrożu” Hrynczenki (Odessa, Ukraina)

ORCID ID: 0000-0003-0480-9264

e-mail: ostrov7@gmail.com

Adnotacja. Artykuł ujawnia sofijny aspekt teorii kapitału. Stwarza to możliwości wzmocnienia pozycji metodologicznych badań nad teorią kapitału podstawowego jako fenomenem historii myśli ekonomicznej. Na podstawie wykorzystania aspektu sofijnego w badaniach ekonomicznych przedstawiono zalecenia dotyczące praktyzacji teorii kapitału podstawowego.

Badanie teorii kapitału podstawowego na poziomie „ogólnego” pozwoliło odkryć jej potencjał poznawczy. A także zidentyfikować luki badawcze określające pewne ograniczenia poznawcze. Stworzyło to warunki do ujawnienia możliwości praktykowania teorii kapitału podstawowego oraz sposobów wypełnienia istniejących ograniczeń badawczych i form alienacji poznawczej. Alienacja teoretyczna charakterystyczna dla teorii kapitału podstawowego ma szereg charakterystycznych aspektów i przejawia się zarówno w ograniczaniu heurystycznego potencjału teorii, jak i w procesie jej praktykowania.

Słowa kluczowe: teoria kapitału podstawowego, metodologia sofijna, historia myśli ekonomicznej, praktyzacja teorii ekonomicznej.

FIXED CAPITAL THEORY AS A PHENOMENON OF THE HISTORY OF ECONOMIC THOUGHT: SOPHIA ASPECT

Ihor Spaskyi

Director

General Educational Institutions “At the Crossroads” (Odessa, Ukraine),

Postgraduate Student at the Department of Philosophy

Odesa I. I. Mechnikov National University (Odesa, Ukraine)

ORCID ID: 0000-0003-0480-9264

e-mail: ostrov7@gmail.com

Abstract. The article reveals the Sofia aspect of the theory of fixed capital. This provides opportunities to strengthen the methodological position of the study of the theory of fixed capital as a phenomenon in the history of economic thought. Based on the use of the Sofia aspect in economic research, recommendations will be given for the practice of the theory of fixed capital.

The study of the theory of fixed capital at the level of “general” made it possible to reveal the cognitive potential of this construct. And also to identify research gaps that have identified cognitive limitations. This created the conditions for disclosing the practice of the theory of fixed capital and ways to fill the existing research gaps and forms of alienation. The theoretical alienation characteristic of the theory of fixed capital has a number of characteristic aspects and manifests itself both in the cognitive potential of the theory and in the process of its practice.

Key words: theory of fixed capital, Sofia methodology, history of economic thought, practice of economic theory.

ТЕОРІЯ ОСНОВНОГО КАПІТАЛУ ЯК ФЕНОМЕН ІСТОРІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ: СОФІЙНИЙ АСПЕКТ

Ігор Спаський

директор

Загальноосвітнього навчального закладу «На перехресті» (Одеса, Україна),

аспірант кафедри філософії

Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (Одеса, Україна)

ORCID ID: 0000-0003-0480-9264

e-mail: ostrov7@gmail.com

Анотація. У статті здійснюється розкриття софійного аспекту теорії основного капіталу. Це дає змогу підсилити методологічні позиції дослідження теорії основного капіталу як феномена історії економічної думки.

На підставі використання софійного аспекту в економічних дослідженнях надаються рекомендації щодо практизації теорії основного капіталу.

Дослідження теорії основного капіталу на рівні «загального» дало змогу розкрити її пізнавальний потенціал, а також визначити дослідницькі лакуни, що визначають певні пізнавальні обмеження. Це створило умови для розкриття можливостей практизації теорії основного капіталу і шляхів заповнення наявних дослідницьких обмежень і форм пізнавального відчуження. Теоретичне відчуження, характерне для теорії основного капіталу, має низку характерних аспектів і проявляється як в обмеженні евристичного потенціалу теорії, так і в процесі її практизації.

Ключові слова: теорія основного капіталу, софійна методологія, історія економічної думки, практизація економічної теорії.

Вступ. У корпусі текстів, які традиційно досліджуються історією економічної думки, окремою наскрізною лінією аналізу проходить категорія «основний капітал», що відбувається ще з початку зародження перших провісників індустріалізації. Це, перш за все, можна пояснити роллю машин і механізмів в економічному розвитку упродовж останніх кількох століть. Таким чином виник напрям аналізу, який повною мірою можна визначити в статусі окремої теорії – теорії основного капіталу, що можливе завдяки її певній дослідницькій самостійності, науковій глибині та охопленому колу проблем тощо.

Теорія основного капіталу присутня в різних напрямках економічної думки. Тому вона, відповідно, увірнула в себе їхні особливості, пізнавальні можливості і обмеження. Теорія основного капіталу розкриває в межах різних традицій ті чи інші грані категорії основний капітал. Загалом теорія основного капіталу вплинула як на рух економіко-теоретичної думки, так і господарської практики.

Сучасна системна криза, поза всяким сумнівом, торкнулася як теоретичного знання, так і безпосередньо економічного життя. Відповідно, вона не мала спромогу не вплинути на розвиток і теорії основного капіталу. Цим викликана актуальність ревізії історичної спадщини та реактуалізації цього напрямку економічної думки. Задля поглиблення розуміння та узагальнення сучасних проблем теорії основного капіталу пропонується здійснення розумової рефлексії на предмет її пізнавальних можливостей і обмежень.

Безпосередньо аналіз теорії основного капіталу в історичній ретроспективі висвітлює кілька теоретико-методологічних проблем. Це так звана ізольованість теоретичних викладок щодо основного капіталу від таких важливих аспектів економічної науки, як економічна антропологія та аналіз соціальних, екологічних та навіть психофізіологічних аспектів відтворення основного капіталу. На наш погляд, аргументоване, поступове та послідовне звертання до софійної методології дає змогу знайти напрями вирішення цієї проблеми. Це можливе завдяки наявному в софійній методології евристичному та практичному потенціалу. Зокрема, це стосується принципу всеєдності, характерного для традиції софійного мислення.

У працях істориків економічної думки як вітчизняної, так і зарубіжної традиції теорія основного капіталу частіше за все не розглядається як окремий напрям. Розгляд зародження і внутрішніх закономірностей розвитку цієї теорії має велике значення не тільки з погляду історії економічної думки, але і в її впливі на економічну історію в різні періоди часу, що здійснюється скрізь розкриття відповідних боків економічної думки та шляхом створення низки парадигмальних обмежень, котрі спрямовують економічне мислення в «прокрустове ліжко» певних уявлень як про економіку загалом, так і окремо про роль у ній основного капіталу, завдяки чому не викликають сумніву важливість і актуальність аналізу теорії основного в традиції економічної думки.

Сучасні праці з теорії основного капіталу частіше за все присвячені окремим вузьким питанням. Наприклад, це амортизація чи амортизаційна політика, особливості сучасного морального зносу та аналіз структури відтворення основного капіталу. Однак найбільш важливі проблеми, що потребують високого рівня теоретичного узагальнення та використання відповідної методології, практично не існують у сучасному економіко-теоретичному дискурсі. Однак це не означає, що такі проблеми не потребують всебічного теоретичного осмислення та вирішення з виходом на практичну реалізацію.

Сучасні умови ставлять перед теорією основного капіталу нове коло проблем. У сучасному світі з'являється й набирає силу процес так званої інтелектуалізації основного капіталу. У роботах Т.П. Малькової «Кіберологія: методологічні проблеми дослідження» (Малькова, 2017а) і «Кіборгізації: філософські аспекти дослідження симбіозу людини і техніки» (Малькова, 2017б) розкриваються проблеми з'єднання людини і техніки. З'являються ідеї віртуальної еліти в праці (Март'янов, 2017), що стають можливими завдяки процесам, які пов'язані, у тому числі, і змінами у відтворенні основного капіталу. Ідея «перетворювати організми на машини» С.Н. Булгакова (Булгаков, 1990) або «людина-машина» Ж.О. де Ламетрі набирає дедалі більшої сили, розвертаючись в історичному процесі у великий кількості багатомірних форм. Теорія основного капіталу певною мірою проголошує принцип «загальної машинності, навіть, невірно, тому що вже саме воно сверхмашинно, а отже, і саме воно пробиває пролом в загальній машинності» (Булгаков, 1990). У цьому розкривається як обмеження, так і сила теоретичного мислення, здатного в запереченні самого себе знайти евристичні провісники. Зокрема, звільняючи машину від фетиша в акті теоретичного мислення і розуміючи, що, по суті, «машина лише трансформує силу» (Булгаков, 1990).

Сучасний основний капітал в орбіту свого відтворювального процесу більшою мірою залучає об'єкти візуалізації індивідуалістів, які різні автори зовуть: «технократи» (А. Турен), «працівники інтелектуальної праці» (Ф. Махлуп), «меритократії» (Д. Белл), «експерти» (М. Кастельс), «білі комірці» та таке інше. «Клас інтелектуалів», підлеглих технологій кіберпросторів, розкривається у роботах Ф. Махлуп, Дж. К. Гелбрейта, З. Бжезинського, Д. Белла, Е. Тоффлера, В.Л. Іноземцева та ін. Розширення шару індивідуалістів дедалі більшою мірою породжує нові форми експлуатації або навіть, за висловом деяких мислителів, феномен

неорабства (Зоткин, 2015; Козырев, 2011; Кочетков, 2011; Мартьянов, 2014). За П.І. Браславським, який визначає, що за допомогою комп'ютерних технологій створене інтерактивне аудіовізуальне середовище, що має високим рівнем психологічну достовірність (Браславський, 2003). Таким чином, змістовно віртуальна реальність включає в себе такий компонент, як текстова віртуальна реальність, яка являє собою психологічний феномен, що виникає в процесі взаємодії індивідів із мережею Інтернет як специфічним, автономним від константної реальності середовищем – кіберпростором. Таке панування віртуальності розкривається А. Бардом і Я. Зондерквістом (Бард, 2004), по суті, означає симулякр реальності або технологічний фетиш, що тяжіє над проживанням дійсності. Д. Андреев показує причини такого панування симулякрової віртуальності в «Мережевому тоталітаризмі» (Андреев, 2018). Відтворення основного капіталу, таким чином, дедалі більшою мірою підпорядковується процесам віртуалізації соціального буття. Феномени віртуальності і їх критичне осмислення містяться в роботах О.Ф. Волочаєва (Волочаєва, 2015), А.І. Воронова (Воронов, 1999), Ф.І. Гиренок (Гиренок, 1998), О.А. Нетребської (Нетребская, 2018).

Сучасна теорія основного капіталу формується під впливом дедалі глибшого впровадження цифрових технологій у створення різноманітного обладнання. Відбуваються зміни як із позиції натурально-речової форми, так і з позиції економічних відносин. Феномени «софтвер» і «хардвер» у сучасній техніці, безсумнівно, впливають на процеси відтворення основного капіталу. Будучи пов'язаними, вони взаємозумовлюють один одного, стимулюючи впровадження новіших зразків техніки. Поступово стираються кордони між продуктами інтелектуальної праці і їх речовими носіями, тому що конфігурація речових носіїв безпосередньо визначається програмним продуктом, організуючим їх роботу. Мережеві технології також визначають динаміку відтворення основного капіталу з погляду особливих взаємодій, заснованих на необхідності технологічного узгодження та синхронізації.

Сучасна віртуальність певною мірою відривається від онтологічних і антропологічних основ. Відбувається розрив у «тканині буття», і здійснюється вплив, що порушує антропологічну цілісність людини. Про це свідчить досить великий корпус досліджень, що актуалізує цю проблематику. Онтологічні та антропологічні розриви, характерні для сучасної віртуальності, повною мірою характерні і для теорії основного капіталу і форм її практизації. Виникає трансформація тілесності впродовж до її симуляції.

Софійна методологія в сучасних економічних дослідженнях представлена у філософії господарства. О.Н. Нетребська, наприклад, (Нетребская, 2018) розкриває важливіший принцип софійної методології – мета софійного творчого перетворення світу. З цього боку основний капітал має розглядатись, перш за все, як інструмент софійного перетворення світу. Це дає методологічну основу визначення якості відтворення основного капіталу в контексті екологічних та соціальних контекстів, можливості заповнити теорію основного капіталу цими важливішими елементами.

Теорія відтворення основного капіталу як напрям економічної думки розвивається з кінця XVII століття по теперішній час. У межах теорії основного капіталу не вирішені до кінця питання взаємодії людини та техніки, а також проблеми співвідношення екологічних, економічних та соціальних аспектів відтворення основного капіталу. Зокрема, не ставиться питання якості відтворення основного капіталу. Також не розкривається питання екологічної та соціальної ефективності відтворення основного капіталу тощо, хоча ці проблеми в сучасних умовах мають дедалі більше значення.

Серед окремих проблемних питань цієї роботи можна виділити такі. Який евристичний потенціал теорії основного капіталу та її дослідницькі межі? У чому полягають об'єднуючі витоки різних граней теоретичного дослідження основного капіталу? Які існують лакуни-розриви в теорії основного капіталу та як їх можна подолати? Якщо у порівнянні вузькому розумінні до теорії основного капіталу належать традиційні тексти мислителів-економістів, то чи має сенс розширити розуміння теорії основного капіталу роботами з філософії, або конкретніше, з онтології і антропології техніки, ергономіки, етики та естетики? Які історичні контексти, що визначили хід того чи іншого напрямку економічної думки та окремих розумових ходів, які сформували теорію основного капіталу?

Мета статті – відокремити та реактуалізувати теорію основного капіталу, відповідно до її значної ролі в економічному мисленні, з одного боку, розкриваючи дослідні горизонти, а з іншого боку, задаючи певні межі пізнання. Тобто метою дослідження є визначення евристичного потенціалу та дослідницьких кордонів теорії основного капіталу як напрямку економічної думки в софійному контексті.

Основна частина. Проект модерн народився на перехресті ідей Просвітництва, соціальних революцій і індустріалізації. Проект модерн зумовив і виникнення та існування суттєвих форм, зокрема, і теорії основного капіталу. Виникнення і розвиток теорії основного капіталу здійснювалися в межах так званої «ньютон-картезіанської парадигми» наукового знання. Це проявилось у винаході та розумінні машини як базисного елементу функціонування економічної системи. Крім того, це виявилось і в підходах до економіко-теоретичного мислення в межах теорії основного капіталу тощо. Протягом кількох століть, починаючи з теорії фізіократів, технічний детермінізм дедалі більшою мірою зміцнював свої позиції, проявляючись у різних напрямках теорії основного капіталу.

Основний капітал поєднує в собі й особливе товарне відношення та речові носії у вигляді машин і механізмів, будівель, устаткування. Таким чином, основний капітал є центральною фігурою усього суспільного відтворення. Машина поступово підпорядковує людину як із позиції експлуатації, так і напрямів та можливостей підприємницької творчості. Динаміка відтворення основного капіталу дуже тісно пов'язана з процесами інтеграції і концентрації капіталу загалом. Горизонтальна інтеграція поступово доповнюється

вертикальною, а потім виходить на рівень глобалізації. Такий стан речей панує в економічній теорії істотно і досі. Економічна теорія загалом та теорія основного капіталу, зокрема, набувають самодостатнього і самозамкненого характеру. Економічні цілі декларуються як основоположні в людській життєдіяльності. Це виражаються як у теорії, так і в соціальному бутті.

Рух капіталу підпорядковує як соціальне буття людини, так і розуми економістів теоретиків, породжуючи так званий економічний детермінізм, тим самим блокуючи можливість виявлення теоретичних інсайтів для здобуття нового знання. Герменевтичний аналіз праць із корпусу творів економічної думки, що представляють різні відгалуження теорії основного капіталу, показує певну одноманітність дискурсу, в якому продовжує обертатися економічне мислення. Цілком спостерігається вичерпання пізнавального потенціалу в межах класичної парадигми. Ця проблема дедалі частіше звучить у думках економістів-теоретиків і суміжних напрямках досліджень, що є герменевтичною аргументацією, яка підтверджує це положення речей.

Сутність процесу відтворення основного капіталу на різних рівнях абстракції розкривається ще в «Капіталі» К. Маркса. Економіко-динамічний підхід до проблем відтворення основного капіталу простежується в роботах Р. Кантільона, Ф. Кене, А. Сміта, К. Маркса, Дж. Хікса та пізніших як зарубіжних, так і вітчизняних авторів. Суперечливий характер відтворення основного капіталу найбільш повно розглянуто в марксистських постановках. Проблеми амортизації і амортизаційної політики, а також інших форм державно-монополістичного регулювання економіки розкриті в працях А. Цигічко, А. Малярова та інших авторів. Однак, незважаючи на це, дотепер відсутня єдина синтетична концепція відтворення основного капіталу, а також залишається не з'ясованим ряд протиріч і, відповідно, шляхи їх вирішення. Дослідженням проблем, пов'язаних із регулюванням відтворення основного капіталу займалися і займаються представники як вітчизняної, так і зарубіжної науки. Так наші уявлення про цей процес значною мірою збагачені зарубіжними та вітчизняними авторами (Р. Харрод, Є. Домар, Я. Тінберген, Р. Солоу, Д. Кендрік, П. Массі, Р. Барро, Я. Ханко, Деннісон, А. І. Бельчук, В.Ю. Будавей, В.Д. Герасимов, А.А. Грехін, В.Б. Кваша, В.М. Кудрі, Ю.В. Куренков, Л.А. Мендальсон, Г.Н. Найдъонов, А.Н. Цигічко, Р.М. Ентов та багато інших).

У ХХ столітті з появою неklasичних, а потім і постнеklasичних методологій, зумовлених відкриттями в галузі природничих наук і, перш за все фізики, відкривається принципова можливість парадигмального і дискурсивного зсуву, зокрема, в економічній теорії. Перш за все таке зрушення пов'язане з можливостями рефлексії традиції економічної думки на предмет виявлення дослідницьких лакун і бар'єрів, тобто перепон, що перешкоджають вільному руху думки теоретика. Використання підходів економічної герменевтики з її здатністю методологічного і контекстного інтегрування дозволяє вийти за межі перелічених парадигмальних обмежень, здійснюючи методологічні та дискурсивні зміщення.

Ці погляди повною мірою можуть бути корисні в подальшому використанні софійної методології завдяки їх узагальненню та синтезу. Використання софійної методології в економічному мисленні створює основу розкриття певного обсягу теоретичної спадщини в дослідженнях основного капіталу, долаючи методологічні та теоретичні лакуни тощо.

У процесі розгляду парадигмальних обмежень сучасний методолог Л.Н. Багата в роботі «На шляху до багатовимірного мислення» (Багатая, 2010) актуалізує ідеї багатовимірного мислення, ґрунтуючись на методологічних трендах ХХ–ХХІ століття. Розкриваючи можливості «інших» способів розумових практик, що виходять за межі мислення, що знаходиться в межах формальної логіки. Наприклад, тропологічне мислення, що сягає корінням у середньовічну філософію, розкривається С.С. Неретиною, роздуми про послідовне мислення – В. Шаковим, імовірнісне і спонтанне мислення – В.В. Налімовим, серіальне мислення – Ж. Дельзом, символічне мислення – К.Г. Юнгом і Д. Редьяром, організмичне мислення – П. Флоренським, кліпове мислення – Ф.І. Гиренок, глобальне мислення – Е. Ласло, складне мислення – Е. Морена, нелінійне мислення – І.С. Добронравовою, С.П. Курдюмовим і Е.Н. Князевою тощо.

М.К. Мамардашвілі і А.М. П'ятигорський розглядають метатеоретичний рівень дослідження, який дає змогу здійснити розумовий підйом над культурною обмеженістю і, що найголовніше, в практиках рефлексії мислення вийти за межі зумовленості самим мисленням тощо, також виходячи за межі суб'єкт-об'єктної опозиції, можливо, навіть парадоксально долаючи втрату і самої дослідницької суб'єктності, що є найважливішою умовою розумової свободи теоретика.

У теорії основного капіталу цей підхід дозволяє здійснити рефлексивні зрушення, що виводять свідомість дослідника за межі парадигмального і контекстно-історичного детермінізму. Обмеження розумової свободи в межах теорії основного капіталу, зумовлене згаданими чинниками, в практиках рефлексії теоретичного мислення, розкриваючись у масштабах конструкту багатовимірного мислення, створює умови здійснення парадигмального і дискурсивного дослідного зміщення. М.К. Мамардашвілі і А.М. П'ятигорський вважають, що «те, увійшло у сферу свідомості, має структуру свідомості». І тому рефлексія самої структури свідомості, що визначає статус мислителя-теоретика, показує можливі напрями розкриття нових теоретичних розумових свобод.

Основний капітал є багатовимірним об'єктом, зокрема маючи предметну, соціальну, онтологічну і антропологічну мірності. Розкриття одних мірностей основного капіталу та ігнорування інших перетворює проблематику основного капіталу на відносно «худу абстракцію». Це своєю чергою перетворює простір теоретичного осмислення на самозамкнену маніфестацію так званого економізму. Л.Н. Багата визначає багатовимірне мислення в такий спосіб: «Багатомірне мислення, по-перше, – це мислення, при якому здійснюється оперування словом у його багатовимірній іпостасі, яка передбачає фіксування за одним і тим же

терміном різних смислів, загальна кількість яких можна розглядати як певну відкриту безліч. Смыслова безліч, відповідно до одного і того ж слову, актуалізується свідомістю і задає тим самим (або зумовлює) деяку когнітивну мірність» (Богатая, 2010).

Ідеї основного капіталу, представлені в традиції економічної думки, вже на ранніх етапах виникнення і розвитку набувають рис, характерних для теорії. Присутня як гіпотеза, так і теоретична парадигма досліджень. Описується категорія «основний капітал» як у статично, так і в динаміці. Сам процес руху основного капіталу підпорядковується певним законам і умовам, що і забезпечує безпосередньо процес відтворення.

Еволюція поглядів на сутність основного капіталу і його роль в економіці виражається у процесі формування та подальшої зміни цієї категорії. Процес історичного руху теоретичного осмислення змін об'єктивної економічної дійсності дає змогу, з одного боку, всебічно поглянути на проблеми, пов'язані з функціонуванням основного капіталу, а з іншого – зробити глибоке теоретичне узагальнення, вловити і розглянути абстракцію, тобто ідею феномена, і потім здійснити сходження від ідеї до руху економічних форм – сходження від абстрактного до конкретного.

Пізнання категорії «основний капітал» безпосередньо пов'язане з розумінням сутності капіталу загалом. Наприклад, школа фізіократів під категорією «капітал» розуміла землю і вкладені в неї кошти – аванси, таким чином, джерелом формування капіталу фізіократи вважали сільськогосподарське виробництво. Одну з перших спроб визначення функціональних принципів основного капіталу зробив Ф. Кене. У своїх працях він вперше в економічній науці ввів поняття «первинні аванси» (avances primitives) і «щорічні аванси» (avances annuelles). Різниця між обома видами авансів виникає лише тоді, коли авансовані гроші перетворені на елементи продуктивного капіталу як аванси для виробництва, тобто як продуктивний капітал. Обидва види авансів протистоять і грошам, і товарам, що перебувають на ринку. Далі в Кене відмінність між цими двома елементами продуктивного капіталу зводиться до різниці тих способів, за допомогою яких ці елементи входять у вартість готового продукту, отже, до різниці способів звернення їх вартості разом із вартістю продукту, а тому – і до різниці способів їх відшкодування або їх відтворення, причому вартість одного елемента щорічно відшкодовується цілком, вартість іншого – по частинах, протягом більш тривалих періодів.

Подальше поглиблення розуміння основного капіталу представлене А. Смітом. Основний капітал Сміт оцінював як «продуктивні запаси» суспільства, його матеріальне багатство. Призначення основного капіталу, на його думку, – збільшувати продуктивну силу праці, тобто дозволяти тій самій кількості робочих виконувати набагато більшу кількість робіт. Він схильний був виключати основний капітал із числа елементів, що постійно беруть участь у зверненні. При цьому, крім знарядь виробництва, матеріалів тощо, до складу основного капіталу Сміт включав і фактори нематеріальні – здатності людей, ідеї тощо. Для нього було очевидно, що інвестиції в основний капітал у кінцевому підсумку більш вигідні для розвитку економіки, ніж аналогічні внески в оборотні кошти.

Велику увагу розгляду суті категорії основного капіталу було приділено в роботі Дж.С. Мілля «Основи політичної економії». На його думку, значна частина капіталу укладена в знаряддях виробництва, що відрізняються більш-менш тривалим існуванням і виконують свою роль у виробництві, не виключаючи з нього, а залишаючись у ньому. Причому функція цієї частини капіталу не вичерпується одноразовим вживанням. Капітал, який існує в будь-яких із таких довговічних форм і дохід від якого надходить упродовж тривалого періоду, називається основним капіталом.

Великий внесок у теорію основного капіталу зробив К. Маркс, відокремивши основний капітал від оборотного внаслідок його змісту і специфіки перенесення вартості на готовий продукт. К. Маркс також провів велике дослідження відтворення основного капіталу в умовах розвитку капіталістичного суспільства, дав визначення кругообігу основного капіталу та обігу споживчої вартості і вартості, виявив їх взаємозв'язок, досліджував амортизацію основного капіталу і зміну його вартості в результаті науково-технічного прогресу. Критикуючи А. Сміта, К. Маркс вказував, що визначеність основного капіталу впливає не з речових властивостей засобів праці (довговічність, нерухомість, тривалість функціонування тощо), а з тієї певної ролі, яку вони відіграють у процесі праці і створення вартості. К. Маркс звертав увагу на те, що засоби праці, по-перше, тільки тоді є основним капіталом, якщо процес виробництва є взагалі капіталістичним процесом виробництва, а тому і засоби виробництва є взагалі капіталом, по-друге, вони є основним капіталом лише тоді, якщо вони переносять свою вартість на продукт особливим способом. Якщо цього немає, то вони залишаються засобами праці, але не стають основним капіталом. У Маркса вперше розглядається соціально-економічна сутність капіталу. Він писав, що капітал є «... не річ, а певне суспільне, належне певній історичній формації суспільства виробниче відношення, яке представлене в речі і надає цій речі специфічного суспільного характеру». Маркс визначив капітал як вартість, що приносить додаткову вартість, або як самозростаючу вартість. Джерелом додаткової вартості за Марксом може служити тільки робоча сила. Купуючись на ринку праці за заробітну плату, вона окупає себе і служить джерелом додаткової вартості, яку капіталіст привласнює безоплатно. Маркс назвав це експлуатацією праці капіталом. Однак капітал має і власну продуктивність. Перетворюючи просту працю на більш продуктивну, капітал поряд із робочою силою виступає джерелом додаткової вартості, а капітал починає звертатися, коли додається праця. Таким чином, визначення основного капіталу можна сформулювати таким чином: основний капітал є частиною продуктивного капіталу, що складається із засобів виробництва, які в міру зношування переносять свою вартість на вартість продукту. Іншими словами, основний капітал бере участь у кількох обігах продуктивного капіталу, частинами переносить свою вартість на створюваний за його допомогою продукт, повертає

частинами перенесену вартість у виробництво. Погоджуючись із Марксом, можна зробити висновок про те, що засоби виробництва в будь-якому процесі праці, в яких би суспільних умовах він ні відбувався, завжди поділяються на засоби праці і на предмети праці.

Розкриття потенціалу когнітивної багатомірності в теорії основного капіталу, поза всяким сумнівом, є основою її подальшого виходу за межі самозамкненості й освоєння нових дослідницьких просторів. Велике значення багатомірного підходу у створенні метатеорії основного капіталу пов'язане з тим, що забезпечення одночасного і спільного огляду низки теорій вимагає організації дослідницького простору більшої рівномірності, яка дозволяє в певному організаційному єдності осмислювати те, що спочатку існує окремо. Роль, яку відіграє техніка в історії людства, може бути розкрита за допомогою вчення про домінанту А.А. Ухтомського (Ухтомский, 2000; Ухтомский, 1978). Відповідаючи на питання, що таке домінанта техніки, яким чином вона сформована? А також з яких причин і яким чином може бути подолана?

Вчення про домінанту А.А. Ухтомського дозволяє визначити нейрофізіологічні основи панування техніки в просторі соціального буття, висловлюючись у русі основного капіталу і, відповідно, в його теорії. Домінанта техніки виражається загалом у різних вимірах і шарах технічної культури. Домінанта – це утворення особливої розумово-нервово-чуттєвої зчипки-збірки, що зумовлює буття як окремої людини, так і різних соціальних груп, визначаючи мислення і дії, теорію і її практизацію.

На думку А.А. Ухтомського, та чи інша домінанта визначає різні онтологічні динаміки як сакрального, так і профанного рівня, як метафізичного, так і повсякденного вимірів буття. Комплекс основних домінант, в тому числі, визначає основи антропологічних збірок людини. Громадський феномен технократії на рівні окремої людини виражається в домінанті техніки, присутньої в його антропологічних складах. Домінанта визначає як можливості, так і обмеження в процесі розумової діяльності людини. Ті чи інші аспекти формування теорії основного капіталу безсумнівно пов'язані з домінантою техніки як дослідників, так і тих людей, серед яких ці теорії потім поширюються.

Домінанта техніки створює особливі розумові фільтри у свідомості економістів-теоретиків, обмежуючи тим самим вільний рух теоретичної думки в освоєнні нових дослідницьких просторів. Потік винахідницької діяльності, підприємницьких рішень і ділової активності, які є основними драйверами відтворення основного капіталу, визначається, насамперед, домінантою техніки, яка присутня в людях і організує тим самим простір їх життєдіяльності. Інтроспективна рефлексія, поєднана з аналізом результатів глибинних співбесід із професійними економістами-теоретиками, свідчить про безпосередню зумовленість мислєдій детермінізмом, народжується домінантою техніки і пов'язаною з нею домінантою наукового позитивізму.

Софійність основного капіталу в контексті софійної методології проявляється, насамперед, у тому, що за будь-якою технікою варто знаходити софійний сенс-логос. І будь-яка техніка з позиції софійної методології всеєдності онтологічно пов'язана у своїй багатомірності з різними верствами як економічної дійсності, так і інших форм буття.

Техніко-технологічний детермінізм (Осіпов, 2003) у своїх межах явив світу технократію і знайшов своє пряме вираження в теорії основного капіталу. Теорія основного капіталу стверджує техніко-технологічний детермінізм, що створює істотні евристичні обмеження для її [теорії] розвитку (Осіпов, 2011). Еволюція теорії основного капіталу виражає зміни, що виникають як у процесі розвитку товарних відносин, так і в історичному процесі розвитку техніки (Субетто, 2006).

У сучасному світі феномен кіборгізації і нетократії породжує нове коло проблем як для економічної науки загалом, так і для теорії основного капіталу зокрема. Посилення софійного методологічного аспекту можна застосувати до теорії основного капіталу, що, на наш погляд, дозволяє значно розширити евристичний потенціал як економічного знання загалом, так і теорії основного капіталу зокрема (Осіпов, 2011).

Висновки. Здійснюються теоретична ревізія і рефлексії теорії основного капіталу в традиції економічної думки. За допомогою економіко-герменевтичного аналізу досліджені історичні контексти формування теорії основного капіталу загалом і окремих її граней. Досліджуються ключові розумові ходи, які зробили істотний внесок у формування теорії основного капіталу. Реактуалізовано місце теорії основного капіталу в традиції економічної думки. Показуються причини методологічного плюралізму в теорії основного капіталу. Досліджуються роль і можливості застосування розумового експерименту в теорії основного капіталу. Порушені проблеми онтологічних і антропологічних розривів економічного знання в аспекті їх впливу на теорію основного капіталу.

Матеріал роботи може бути використаний у подальших економіко-теоретичних розробках, що ведуться в дискурсі проблем відтворення основного капіталу, а також у процесі читанні відповідних університетських курсів із предметної області економічної теорії або теоретичної економіки.

Список використаних джерел:

1. Малькова Т.П. Киберология: методологические проблемы исследования. *Методология в науке и образовании: материалы Всерос. конф. унив. и академ. инст. РАН*. Москва, 2017. С. 32–34.
2. Малькова Т.П. Киборгизация: философские аспекты исследования симбиоза человека и техники. *Гуманитарный вестник*. 2017. № 4. URL: <https://doi.org/10.18698/2306-8477-2017-4-426> (дата обращения: 08.05.2018)
3. Мартынов Д.С., Шентякова А.В. Виртуальная элита в динамике информационного общества. *Социодинамика*. 2017. № 10. С. 79–94
4. Булгаков С.Н. *Философия хозяйства*. Москва, 1990. 488 с.
5. Зоткин А.А. Информационное господство элит в условиях ослабления национальных государств. *Власть и элиты / гл. ред. А.В. Дука. Т. 2. Санкт-Петербург : Интерсоцис, 2015. С. 73–92.*

6. Козырев И.А. Нетократия как явление и вызов. *Вопросы новой экономики*. 2011. № 4. С. 99–109.
7. Кочетков А.П. Власть и элиты в глобальном информационном обществе. *Полис. Политические исследования*. 2011. № 5. С. 8–20.
8. Мартыанов Д.С. Интернет-сообщество, масса и элиты: динамика концептуализации. *Политическая экспертиза: ПОЛИТЕКС*. 2014. Том 10. № 3. С. 170–182.
9. Браславский П.И. Технология виртуальной реальности как феномен культуры конца XX – начала XXI веков : дис. ... канд. культур. : 24.00.01, Екатеринбург, 2003. 163 с.
10. Бард А., Зодерквист Я. Нетократия : новая правящая элита и жизнь после капитализма. Санкт-Петербург : Стокгольм. шк. экономики, 2004. 252 с.
11. Андреев Д. Сетевой тоталитаризм или «Ледниковое время»? URL: <http://www.intelros.org/lib/recenzii/andreev1.htm>
12. Волочаева О.Ф. Нетократия как специфический политический актор в современном информационном обществе. *Фундаментальные исследования*. 2015. № 2-8. С. 1788–1791.
13. Воронов А.И. Философский анализ понятия «виртуальная реальность» : дис. ... канд. филос. наук : 09.00.08. Санкт-Петербург, 1999. 197 с.
14. Гиренок Ф.И. Культура как виртуальность: событие и смысл. *Виртуальные реальности*. 1998. Вып. 4. С. 23–31.
15. Нетребская, О.Н. Творчество как софийное преобразование мира в философии С.Н. Булгакова. *Творчество и культура в свете философской рефлексии. Творчество культуры и культура творчества* : Сборник научн. тр. VI Международной научно-теоретической конференции, посвященной памяти доктора философских наук, профессора Георгия Федоровича Миронова, Ульяновск, 2018. С. 303–310.
16. Богатая Л.Н. На пути к многомерному мышлению. Одесса : Печатный дом, 2010. 372 с.
17. Ухтомский А.А. О рефлекторном аппарате. *Из гуманитарного наследия*. Рыбинск, 2000. С. 57–62.
18. Ухтомский А.А. О состоянии возбуждения в доминанте. *Избранные труды*. Ленинград : Наука, 1978. С. 48–62
19. Осипов Ю.М. Время философии хозяйства: В 3 кн. с приложением. Москва, 2003.
20. Осипов Ю.М. Интеллект-революция: завораживающая реальность. *Философия хозяйства*. 2011. № 6.
21. Субетто А.И. Соч. Ноосферизм. Т. 4. Кн. 1. *Ноосферное, или Неклассическое человековедение: поиск оснований*. Кострома, 2006.
22. Осипов Ю.М. Философия хозяйства как просвечивание реальности. *Философия хозяйства*. 2011. № 5.

References:

1. Mal'kova T.P. (2017) Kiberologiya: metodologicheskie problemy issledovaniya. [Cyberology: methodological problems of research] *Metodologiya v nauke i obrazovanii: materialy Vseros. konf. univ. i akadem. inst. RAN*. Moskva, pp. 32–34.
2. Mal'kova T.P. (2017). Kiborgizatsiya: filosofskie aspekty issledovaniya simbioza cheloveka i tekhniki. [Cyborgization: philosophical aspects of the study of symbiosis between man and technology] *Gumanitarnyy vestnik*. № 4. URL: <https://doi.org/10.18698/2306-8477-2017-4-426> (data obrashcheniya: 08.05.2018)
3. Mart'yanov D.S., Shentyakova A.V. (2017) Virtual'naya elita v dinamike informatsionnogo obshchestva. [The virtual elite in the dynamics of the information society] *Sotsiodinamika*. № 10, pp. 79–94.
4. Bulgakov S.N. (1990) Filosofiya khozyaystva. [Economy philosophy] Moskva, 1990, 488 p.
5. Zotkin A.A. (2015) Informatsionnoe gosподstvo elit v usloviyakh oslableniya natsional'nykh gosudarstv. [Informational domination of elites in conditions of weakening of national states] *Vlast' i elity gl. red. A.V. Duka*. Vol. 2. Sankt-Piterburg, Intersotsis. Pp. 73–92.
6. Kozыrev I.A. (2011) Netokratiya kak yavlenie i vyzov. [Netocracy as a phenomenon and a challenge] *Voprosy novoy ekonomiki*. 2011. № 4. Pp. 99–109.
7. Kochetkov A.P. (2011) Vlast' i elity v global'nom informatsionnom obshchestve [Power and elites in the global information society] *Polis. Politicheskie issledovaniya*. 2011. № 5. Pp. 8–20.
8. Mart'yanov D.S. (2014) Internet-soobshchestvo, massa i elity: dinamika kontseptualizatsii [Internet community, mass and elites: dynamics of conceptualization] *Politicheskaya ekspertiza: POLITEKS*. Tom 10. № 3. Pp. 170–182
9. Braslavskiy P.I. (2003) Tekhnologiya virtual'noy real'nosti kak fenomen kul'tury kontsa XX – nachala XXI vekov [Virtual reality technology as a cultural phenomenon of the late XX – early XXI centuries]: dis. kand. kul'tur.: 24.00.01, Ekaterinburg, 163 p.
10. Bard A., Zoderkvist Ya. (2004) Netokratiya : novaya pravyyashchaya elita i zhizn' posle kapitalizma [Netocracy: the new ruling elite and life after capitalism]. SPb: Stokgol'm. shk. Ekonomiki. 252 p.
11. Andreev D. Setevoy totalitarizm ili «Lednikovoe vremya»? [Network totalitarianism or “Ice Age”?] URL: <http://www.intelros.org/lib/recenzii/andreev1.htm>
12. Volochaeva O.F. (2015) Netokratiya kak spetsificheskiy politicheskiy aktor v sovremennom informatsionnom obshchestve [Netocracy as a specific political actor in the modern information society]. *Fundamental'nye issledovaniya*. № 2-8. Pp. 1788–1791.
13. Voronov A.I. (1999) Filosofskiy analiz ponyatiya «virtual'naya real'nost'» [Philosophical analysis of the concept of "virtual reality"]: diss. ... kand. filос. nauk: 09.00.08. Sankt-piterburg, 1999. 197 p.
14. Girenok F.I. (1998) Kul'tura kak virtual'nost': sobytie i smysl [Culture as virtuality: event and meaning]. *Virtual'nye real'nosti*. Vyp. 4. Pp. 23–31.
15. Netrebskaya, O.N. (2018) Tvorchestvo kak sofийnoe preobrazovanie mira v filosofii S.N. Bulgakova. *Tvorchestvo i kul'tura v svete filosofskoy refleksii* [Creativity as a Sophian transformation of the world in the philosophy of S.N. Bulgakov. Creativity and culture in the light of philosophical reflection]. *Tvorchestvo kul'tury i kul'tura tvorchestva* : Sb. nauchn. tr. VI Mezhdunarodnoy nauchno-teoreticheskoy konferentsii, posvyashchennoy pamyati doktora filosofskikh nauk, professora Georgiya Fedorovicha Mironova, Ul'yanovsk, Ul'yanovsk. Pp. 303–310.

16. Bogataya L.N. (2010) Na puti k mnogomernomu myshleniyu [On the way to multidimensional thinking]. Odessa, Pechatnyy dom. 372 p.
17. Ukhtomskiy A.A. (2000) O reflektornom apparate [About the reflex apparatus. From the humanitarian heritage]. Iz gumanitarnogo naslediya. Rybinsk. Pp. 57–62.
18. Ukhtomskiy A.A. (1978) O sostoyanii vzbuzhdeniya v dominante [On the state of excitement in the dominant]. Izbrannye trudy. Leningrad: Nauka, 1978. Pp. 48–62.
19. Osipov Yu.M. (2003) Vremya filosofii khozyaystva [The time of the philosophy of the economy: In 3 vols. with an attachment]: V 3 kn. s prilozheniem. Moskva, 2003.
20. Osipov Yu.M. (2011) Intellect-revolutsiya: zavorazhivayushchaya real'nost' [Intellect-Revolution: Fascinating Reality] Filosofiya khozyaystva. 2011. № 6.
21. Subetto A.I. (2006) Soch. Noosferizm. Vol. 4. P. 1. Noosfernoe, ili Neklassicheskoe chelovekovedenie: poisk osnovaniy [Noospheric, or Non-classical human studies: search for foundations]. Kostroma.
22. Osipov Yu.M. (2011) Filosofiya khozyaystva kak prosvetchivanie real'nosti [Philosophy of economy as a shining through of reality]. Filosofiya khozyaystva. № 5.